

Initiativärende mot en skola med anledning av företagen visitation av elevers väskor och skåp – Fråga om åtgärderna stått i strid med bestämmelserna i 2 kap. 6 § andra meningen regeringsformen (RF) angående skyddet mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång

JO André meddelade den 26 april 2004 ett beslut med följande innehåll.

Initiativet

I en artikel på Bäringsbladet hemsida den 28 maj 2002 rapporterades om en händelse vid Stureskolan i Arboga kommun fredagen den 24 maj 2002. Enligt artikeln hade Stureskolans ledning låtit visitera elevernas väskor. I några fall skulle även plånböcker ha genomletats. Syftet med visitationen var att leta efter ballonger och vattenpistoler. Det hade förekommit vattenlekar under senare år i samband med skolavslutningarna. Ingen elev fick komma in i skolan utan att först ha visat upp innehållet i väskan. De som vägrade skrevs upp för ett senare besök hos rektor. Vid skolan hade också företagits en genomsökning av elevernas skåp med anledning av ett anonymt tips om att det fanns narkotika i skolan.

Utredning

Jag beslöt att ta upp saken till utredning och att inhämta yttrande från Barn- och ungdomsnämnden i Arboga kommun. Nämnden (majoriteten) lämnade som sitt remissvar ett yttrande undertecknat av skolchefen AA. I yttrandet anfördes följande.

Bakgrunden till händelserna fredagen den 24 maj 2002 framgår av rektor BB brev till målsmännen (se nedan; JO:s anm.). Det finns ingen anledning att ifrågasätta denna beskrivning.

Av rektor BB brev framgår vidare motiven till skolans agerande. Någon anledning att ifrågasätta dessa motiv föreligger inte. Skolledningen vid Stureskolan vidtog de åtgärder som ansågs lämpliga för att skydda elever och personal från att drabbas av "vattenkrig".

Vad gäller rektor BB skrivning om "Genomgång av skåp" skall påpekas att misstanke förelåg om att det fanns narkotiska preparat i ett eller flera elevskåp.

Av underlaget till förslaget till remissvar som undertecknats av dåvarande rektor BB framgick bl.a. följande.

I Bärgslagsbladet 28 maj 2002 fanns följande artikel ”Elever protesterar mot visitationer”. Här följer våra kommentarer till de påståenden, som tas upp i artikeln:

Ingen släpptes in

I artikeln framgår att ingen släpptes in i skolan utan att visa upp innehållet i skolväskan. I brev till hemmen 2002-05-27 bil 1 (*se nedan; JO:s anm.*) meddelas att ingen elev vägrades komma in i skolan. Även de elever som inte ville öppna sina väskor släpptes in.

Besök hos rektor

Elever – 9 st – som inte ville visa upp sina väskor fick vänta utanför för att få ett samtal med en lärare, som förklarade varför vi hade vidtagit denna åtgärd. Dessa 9 elever skrevs upp för att sedan få ett samtal med sin mentor. Ingen elev har trätt fram och bekräftat att någon lärare skulle ha genomskött plånböcker. Eleverna fick själva öppna sina väskor och visa innehållet.

Genomsökning av skåp

Eleverna i årskurs 8 fick öppna sina skåp under övervakning av två vaktmästare. Enbart eleven rörde saker i skåpet. Ingen elev vägrade att öppna sitt skåp. Ingenting misstänkt sågs i skåpen. Vi hade fått falskt alarm. Bifogar Kontrakt upprättat mellan Stureskolan och eleven – Elevens exemplar och Skolans exemplar. Bil 2 och bil 3 (utdrag ur elevens exemplar återges nedan; JO:s anm.). Skolan kontaktade inte föräldrarna till eleverna i årskurs 8 eftersom ingenting misstänkt hittades.

Affischer vid ingångarna

Bifogar kopia av affischerna vid ingångarna. Bil 4 (ej återgiven här; JO:s anm.).

Avvisa elever

Inga elever avvisades från skolan. Se ovan.

Av BB brev den 27 maj 2002 till målsman för Stureskolans elever framgick bl.a. följande.

Utifrån TV-inslag och tidningsartiklar vill jag lämna följande information:

Torsdagen 23 maj förekom lek med vattenfyllda ballonger och vattenpistoler under skoltid, vilket hade till följd att vissa elever blev blöta. Detta upplevdes mycket obehagligt av eleverna och personalen.

På Stureskolan värnar vi om att ha en god arbetsmiljö för alla som vistas här under skoltid. Vi tillämpar arbetsmiljölagen, Arboga kommuns skolplan, Stureskolans arbetsplan och våra trivselregler. Skolan är en arbetsplats där alla – såväl personal som elever – måste kunna utföra sina arbetsuppgifter i samarbete och samförstånd. Alla bör sträva efter att skapa trivsel och arbetsglädje. Detta gör man bäst genom att visa hänsyn, artighet och respekt mot varandra.

Vi anser att detta inte har efterlevts när man som elev eller personal riskerar att bli genomblöt på sin arbetsplats.

Inför fredagen 24 maj fick personal veta av oroliga elever att det skulle bli ett intensivare vattenkrig under fredagen. Jag tillsammans med personalen beslutade då att:

- sätta upp plakat på alla dörrar, där vi talade om att vattenpistoler och dylikt är förbjudet
- släppa in eleverna genom en av ytterdörrarna
- be dem öppna sina väskor och lämna ifrån sig ballonger och vattenpistoler.

Elever, som inte ville öppna sina väskor fick vänta utanför för att få ett samtal med en lärare, som förklarade varför vi hade vidtagit denna åtgärd. Dessa elever – 9

stycken – skrevs upp för att sedan få ett samtal med sin mentor. Inga elever vägrades komma in i skolan. Även de elever som inte ville öppna sina väskor släpptes in.

Några elever har roat sig med att kasta kamrater i dammen i Ahllöfsparken. Ingen skall behöva utsättas för denna förnedrande handling med risk för skada. På grund av detta har dammen tömts på vatten.

Vi hoppas att alla föräldrar vill samarbeta med oss i skolan och prata med ert barn om vikten av att ha ett värdigt och trevligt terminsslut.

Av till remissvaret fogad blankett rubricerad *Kontrakt upprättat mellan Stureskolan och eleven framgick* bl.a. följande.

Kontraktet gäller som en förutsättning för att få inneha ett elevskåp.

Detta avtal medger att rektor eller rektors ersättare tillsammans med vaktmästaren eller vaktmästarens ersättare kan bereda sig tillträde till elevskåp om det finns välgrundad misstanke att eleven förvarar något av nedanstående i sitt skåp.

Dock skall eleven i första hand beredas möjlighet att självmant öppna sitt skåp. Om eleven vägrar eller inte kunnat kontaktas, har skolan ovanstående rättighet.

Vid **varje** tillfälle då tillträde till elevskåp har genomförts av skolan kommer målsman att kontaktas. Polisanmälan kan också komma att ske.

1. NARKOTIKA Alla preparat som klassas som narkotika enligt lag
2. ALKOHOL Alla drycker som klassas som alkohol enligt lag (dvs. alkoholhaltig dryck med en alkoholhalt överstigande 2.25 volymprocent)
3. VAPEN Alla vapen, även knivar och andra föremål, som finns reglerat i brottsbalken 36 § 3
4. STÖLD- alternativt HÄLERIGODS
5. SYMBOLER och annat som är uttryck för HETS MOT FOLKGRUPP
6. TOBAK och SNUS

Bedömning

Av 2 kap. 6 § andra meningen regeringsformen (RF) framgår att varje medborgare gentemot det allmänna är skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång. Skyddet är inte absolut utan kan enligt 2 kap. 12 § RF begränsas genom bestämmelse i lag för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Exempel på sådan av rättsordningen godtagen inskränkning i skyddet är bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken som ger domstol, åklagare, undersökningsledare samt – undantagsvis – polisman rätt att under vissa betingelser förordna om husrannsakan och kroppsvisitation som ett led i brottsutredning.

Skolor inom det offentliga skolväsendet omfattas av ”det allmänna” enligt 2 kap. 6 § RF. Det finns dock ingen lagreglering som ger rektor eller annan inom skolledningen rätt att förordna om att sådana åtgärder som kroppsvisitation och husrannsakan skall tillgripas mot elever. Avgörande för bedömningen i detta ärende blir därmed om rektors åtgärd att låta söka igenom väskor och skåp är att anse som kroppsvisitation respektive husrannsakan i den mening som avses i 2 kap. 6 § RF.

Visitation av väskor

Av remissvaret framgår att rektor tillsammans med personalen beslutade att be eleverna att öppna sina väskor och lämna ifrån sig ballonger och vattenpistoler. De elever som inte ville öppna sina väskor fick vänta utanför skolan för att få ett samtal med en lärare. Dessa elever skrevs upp för att få ett samtal med sin mentor och släpptes sedan in i skolan.

Inledningsvis kan jag konstatera att utredningen inte ger stöd för att några plånböcker genomletades eller att någon elev nekades att komma in i skolan.

När det därefter gäller uppmaningen till eleverna att öppna sina väskor gör jag följande bedömning.

Kroppsvisitation innebär inte bara en undersökning av vad någon har på sig utan även föremål som någon bär med sig, t.ex. en väska, se prop. 1975/76:209 s. 147. I förevarande fall har inte klart framgått om elevernas väskor genomletades av skolans personal eller om väskorna endast öppnades så att personalen kunde se vad som förvarades i dem. Oavsett hur det förhåller sig med detta har jag inte kommit till någon annan slutsats än att åtgärden måste vara att bedöma som en kroppsvisitation i den mening som avses i regeringsformen. Skolledningen har därmed inte kunnat vidta åtgärden utan lagstöd. Som ovan nämnts har inte funnits något sådant stöd för skolledningens åtgärd. Skolledningen kan således inte undgå kritik för den vidtagna åtgärden.

Skolledningen har ett ansvar enligt bl.a. arbetsmiljölagen (1977:1160) och skolförfattningarna för att upprätthålla en god arbetsmiljö. Skolledningen måste vidare anses ha vissa befogenheter att vidta åtgärder inom ramen för sin allmänna skyldighet att upprätthålla ordningen i skolan. I förevarande ärende vidtog, enligt remissvaret, skolledningen de åtgärder som ansågs lämpliga för att skydda elever och personal från att drabbas av "vattenkrig". Det ankommer givetvis på skolledningen att stävja lekar som kan urarta och leda till bl.a. våldsamheter och skadegörelse. Jag har i och för sig förståelse för att skolledningen måste vidta effektiva åtgärder i det aktuella fallet. I sin strävan att skydda elever och personal i en sådan situation som förelåg måste skolledningen emellertid använda sig av metoder och medel som har stöd i gällande lag. Jag har inte för egen del sådan kännedom om förhållandena i detta fall att det ger mig underlag för att anvisa vilka andra metoder som hade kunnat vara tänkbara för att upprätthålla ordningen vid skolan. Jag vill därför inte göra något uttalande i den delen.

I detta sammanhang kan det diskuteras om en skolledning behöver utökade befogenheter att ingripa för att uppfylla sitt ansvar att upprätthålla ordningen vid en skola. I vad mån skolförfattningarna bör kompletteras i detta hänseende är en fråga som kan vara av intresse i Utbildningsdepartementets pågående lagstiftningsarbete med bl.a. en ny skollag.

Visitation av elevskåp

JO har tidigare (se bl.a. JO:s ämbetsberättelse 1978/79 s. 396 och 1988/89 s. 352) inte funnit stöd för uppfattningen att åtgärden att med hjälp av dubblettnycklar

öppna elevskåpen och visitera deras innehåll skulle vara att anse som husrannsakan i regeringsformens mening. I det senare beslutet anförde JO Ragnemalm bl.a. följande.

Avgörande för denna slutsats är, att jag ej betraktar elevskåpen som elevernas vis-à-vis skolledningen slutna förvaringsutrymmen. Det är emellertid av största betydelse, att eleverna har klart för sig, under vilka villkor de disponerar elevskåpen. Eljest föreligger risk för att elever uppfattar sig som utsatta för integritetskränkande övergrepp i samband med sådana händelser som kontrollen av skåpen i Heidenstamskolan. Det bör därför ankomma på skolan att informera eleverna, då de tilldelas elevskåp, om att dessa utrymmen endast är avsedda för förvaring av böcker och andra för skolarbetet nödvändiga hjälpmedel, och att de ej är slutna i den meningen, att de skyddas från skolledningens insyn jämlikt grundlagsbestämmelserna om förbud mot husrannsakan. Vidare bör eleverna informeras om att skolledningen förfogar över dubblettnycklar till skåpen.

Av rektors yttrande samt till remissvaret fogade kopior av kontrakt mellan Stureskolan och eleven framgår villkoren för innehav av elevskåp, bl.a. att rektor under vissa förutsättningar kan bereda sig tillträde till elevskåp. Eleverna har således informerats om under vilka villkor de disponerar skåpen.

Enligt kontraktet krävs, för att rektor skall kunna bereda sig tillträde till ett elevskåp, att det finns välgrundad misstanke att eleven förvarar något av de i kontraktet uppräknade otillåtna föremålen. Enligt artikeln i Bäragslagsbladet var genomsökningen föranledd av ett anonymt tips. Enligt skolchefens yttrande förelåg det misstanke om att det fanns narkotiska preparat i ett eller flera elevskåp. Om den misstanke som förelåg var av den karaktären att den kunde anses vara välgrundad är en bedömningsfråga. JO är generellt återhållsam med att uttala sig i sådana frågor. Jag finner inte anledning att närmare utreda och ta ställning till om bedömningen i detta fall var korrekt.

Jag finner sammanfattningsvis inte skäl till någon kritik mot skolledningen med anledning av genomsökningen av elevskåpen. Jag har dock noterat att målsman inte har informerats om genomsökningen av skåpen trots att det enligt det ovan redovisade kontraktet skall ske vid varje tillfälle.

Med den kritik som framgår av det ovan anförda vad gäller visitationen av elevernas väskor avslutas ärendet.

Mot bakgrund av vad som har anförts ovan angående skolledningens möjligheter att ingripa för att upprätthålla ordningen i skolan överlämnas en kopia av detta beslut till Utbildningsdepartementet för kännedom.